

CZU 343.2/.7

DOI 10.5281/zenodo.7184199

Radion COJOCARU,
dr., prof. univ.

PhD,
University Professor

Nihail DAVID,
dr.,

PhD

DETERMINAREA SEMNELOR FACULTATIVE ALE LATURII SUBIECTIVE LA ÎNCADRAREA JURIDICĂ A INFRAȚIUNII

În acest studiu sunt abordate procedeele de determinare a semnelor facultative ale laturii subiective a infracțiunii aplicabile în procesul de încadrare juridică, atunci când aceste semne sunt consacrate în norma incriminatoare, condiționând astfel existența componenței de infracțiune. Acest segment al științei dreptului penal constituie un subiect predilect de studiu al disciplinei Tehnica Încadrării Juridice a Infracțiunilor, predată în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al R. Moldova, fapt pentru care considerăm că prezenta lucrare va fi în măsură să contribuie la realizarea obiectivelor curriculare aferente. De asemenea, concluziile autorului își pot găsi o utilitate practică în activitatea de aplicare a legii penale, activitate condiționată de încadrarea juridică corectă a infracțiunilor, corespunzătoare principiului legalității incriminării.

Cuvine-cheie: infracțiune, componență de infracțiune, încadrare juridică, latură subiectivă, vinovăție, motiv, scop, stare emoțională.

DETERMINATION OF THE OPTIONAL SIGNS OF THE SUBJECTIVE SIDE TO THE LEGAL CLASSIFICATION OF THE CRIME

The procedures for determining the optional signs of the subjective side of the crime applicable in the process of legal classification, when these signs are enshrined in the incriminating norm, thus conditioning the existence of the composition of the crime are addressed in this study. This segment of the criminal law science is a favorite subject of study of the discipline Technique of Legal Framing of Offenses taught at the Academy "Ștefan cel Mare" of the MIA of the Republic of Moldova, a fact for which we believe that the present study will be able to contribute to the realization of the related curricular objectives. Also, the author's conclusions can find a practical utility in the activity of criminal law enforcement, activity conditioned by the correct legal classification of crimes, corresponding to the principle of the legality of incrimination.

Keywords: crime, component of crime, legal framework, subjective side, guilt, reason, purpose, emotional state.

Introducere.

Infracțiunea poate să dobândească existență juridică doar atunci când o faptă prevăzută și pedepsită de legea penală este opera vinovăției și conștiinței persoanei care a săvârșit-o. Latura subiectivă, ca o componentă a faptei infracționale, îmbină elementele de natură spirituală din conținutul infracțiunii, care „...leagă manifestarea obiectivă de subiectul care a săvârșit infracțiunea...” [1, p. 25] și exprimă „...procesele psihice ce au loc în conștiința și voința persoanei, caracterizate printr-o anumită formă de vinovăție, motiv, scop și stare emoțională” [2, p. 291, 3, p. 240].

Vinovăția este semnul principal al laturii subiective, determinarea căreia este obligatorie pentru încadrarea juridică a tuturor infracțiunilor incriminate în legea penală. Fără vinovăție nu poate exista componentă de infracțiune, adică fapta prejudiciabilă efectiv săvârșită nu poate fi introdusă în tiparul legii, absentând astfel temeiul juridic al răspunderii penale. Vinovăția constă în atitudinea psihică, volitivă și conștientă a persoanei față de acțiunea sau inacțiunea criminală și urmările ei prejudiciabile, fiind exprimată printr-o formă prevăzută de legea penală (intenție sau imprudență). De regulă, constatarea vinovăției manifestată prin intenție sau imprudență este suficientă pentru a încadra o faptă prejudiciabilă ca infracțiune. Sunt însă infracțiunii în conținutul cărora legiuitorul, pe lângă vinovăție, mai prevede și alte semne ce particularizează conținutul laturii subiective și anume: *motivul, scopul și starea emoțională*. În asemenea cazuri, pentru a constata temeiul juridic al răspunderii penale organul de urmărire penală și instanța de judecată va determina că fapta săvârșită, pe lângă vinovăție, mai întrunește suplimentar și unul dintre semnele sus-menționate.

Opinii și discuții.

Noțiunea de semne facultative ale laturii subiective a infracțiunii. Prin *motiv sau mobil* al infracțiunii se are în vedere acel impuls interior care stă la baza formării hotărârii de a comite o faptă infracțională. La baza genezei și formării motivului stau anumiți factori psihici, precum ar fi dorințele, pornirile, necesitățile, sentimentele, pasiunile, tendințele persoanei.

În doctrina de specialitate acești factori sunt apreciați ca niște cauze interne ale *conduitei infracționale* [4, p. 142], care inspiră ideea comiterii infracțiunii. În general, mobilul este imboldul care o împinge pe persoană să realizeze orice activitate umană, inclusiv activități ilicite. Spre deosebire de activitățile umane licite, la care motivul exprimă o atitudine de respectare și conformare la ordinea socială, în cazul infracțiunilor motivul exprimă atitudini antisociale ale făptuitorului (de exemplu, *îmbogățirea ilicită* la infracțiunea de furt, jaf, tâlhărie etc., *carierismul* ca abuz de putere sau abuz de serviciu, *discriminarea în drepturi* prin încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor; *satisfacerea dorinței sexuale* – viol, acțiuni violente cu caracter sexual etc.).

Prin *scop* al infracțiunii se înțelege obiectivul pe care îl urmărește infractorul prin săvârșirea faptei incriminate de legea penală, obiectiv ce constă în provocarea unor schimbări în lumea exterioară drept rezultat al acțiunii sau inacțiunii criminale. Delimitarea dintre motiv și scop al infracțiunii constă în aceea că primul reflectă elementele psihice care determină conduita infracțională, pe când cel de al doilea caracterizează rezultatul spre care tinde făptuitorul. Motivul ne răspunde la întrebarea *de ce a fost săvârșită infracțiunea, ce l-a determinat pe făptuitor să comită infracțiune*, iar scopul – *ce a dorit să obțină infractorul prin comiterea infracțiunii?* De exemplu, în cazul săvârșirii unui omor din gelozie, motivul de comitere a acțiunii este gelozia, pe când scopul este suprimarea vieții persoanei. Urmarea prejudiciabilă, care în acest caz este decesul biologic al victimei, constituie calea prin care infractorul își realizează obiectivul de a suprima viața persoanei.

Sunt infracțiuni care pot fi caracterizate prin mai multe scopuri pe care și le propune făptuitorul de a fi realizate în contextul desfășurării activității infracționale. De exemplu, în cazul infracțiunii de act terorist săvârșită prin omorul a uneia sau a mai multor persoane [art. 287 alin. (4) C.pen.], scopul mijloc îl formează dorința provocării decesului uneia sau a mai multor persoane, pe când scopul calificat spre realizarea căruia tinde făptuitorul îl constituie „...intimidarea populației a unui stat ori o par-

te din ea, atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau silirea unui stat, organizații internaționale, a unei persoane juridice sau fizice să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni...”.

Scopul, atunci când este prevăzut în dispoziția normei incriminatoare, redă natura juridică a infracțiunii, natură determinată de finalitatea urmărită de către făptuitor ca semn esențial în baza căruia legiuitorul atribuie un anumit grad de pericolozitate infracțiunii. Spre exemplu, semnul care nuanțează natura juridică a traficului de ființe umane în raport cu alte fapte infracționale constă în urmărirea unuia dintre scopurile de exploatare a victimei, prevăzute de dispoziția art. 165 alin. (1) C.pen.

Deși mai rar, în legea penală sunt descrise infracțiuni la care formarea factorului intelectual și celui volitiv al vinovăției este influențat de anumite *stări emoționale* ale făptuitorului. Atunci când este particularizată în conținutul laturii subiective, starea emoțională nu este altceva decât o reacție psihică față de anumite situații, fapte, obiecte, persoane ce se reflectă în conștiința individului. Astfel, starea emoțională este un proces psihofiziologic care poate influența luarea unor decizii de către subiect în urmarea unor conduite criminale. Mai mult decât atât, există stări emoționale cu un impact pronunțat asupra sferei intelectual-volitive care pot afecta gândirea persoanei. Bineînțeles că un astfel de impact este în măsură să regleze și conduita individului, mai ales atunci când această conduită se exteriorizează prin comiterea unei infracțiuni. Drept exemplu îl poate servi infracțiunea de omor săvârșit în stare de afect (art. 146 C.pen.), la care starea de afect nu este altceva decât o dispoziție emoțională deosebită cu efect perturbator asupra factorului intelectual și volitiv, stare determinată de reacția făptuitorului la acțiunile provocatoare ale victimei manifestate prin acte de violență sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei. Efectul perturbator al stării de afect se manifestă prin diminuarea capacităților intelective și volitive ale subiectului la formarea intenției de omor, fără a depăși însă limita responsabilității. Prin această stare emo-

țională deosebită se și explică regimul atenuat de sancționare aplicabil în baza sancțiunii de la art. 146 C.pen. pentru omorul săvârșit în stare de afect.

Importanța semnelor facultative ale laturii subiective la încadrarea juridică a infracțiunilor. Scopul, motivul și starea emoțională sunt semne facultative ale laturii subiective, întrucât nu caracterizează conținutul tuturor infracțiunilor descrise în legea penală. Aceste semne se integrează doar în conținutul acelor infracțiuni la care sunt stipulate *explicit* sau *implicit* în textul normei de incriminare ca factori psihici suplimentari prin care este conturată gravitatea faptei. De exemplu, scopul de a „...distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios...” este semnul cheie cu caracter subiectiv care definește infracțiunea de genocid incriminată la art. 135 C.pen. și în același timp marchează gravitatea infracțiunii în raport cu alte fapte prejudiciabile incriminate în legea penală.

Trebuie de menționat că aceste semne nu pot nuanța de sine stătător gradul prejudiciabil al infracțiunilor, ci doar împreună cu vinovăția ca semn principal al laturii subiective. În legislația penală nu există infracțiuni la care legiuitorul nu ar descrie atitudinea psihică manifestată în raport cu fapta prejudiciabilă săvârșită, concretizată printr-o anumită formă de vinovăție, adică intenție sau imprudență. Prin urmare, semnele facultative (motivul, scopul și starea emoțională) devin obligatorii pentru încadrarea juridică a infracțiunilor, la care sunt consacrate în norma specială ca factori psihici suplimentari ce determină sau orientează vinovăția persoanei în săvârșirea infracțiunii. Urmând exemplul infracțiunii de genocid, putem constata că scopul orientează intenția făptuitorului în direcția „...distrugerii, în întregime sau în parte, a unui grup național, etnic, rasial sau religios”.

Motivul, scopul sau starea emoțională pot condiționa existența componentei de infracțiune în varianta tip (componentă de bază), varianta agravată (componentă agravantă) sau varianta atenuată (componentă atenuantă).

În primul caz, legiuitorul descrie motivul sau scopul ca semn ce caracterizează componenta tip a infracțiunii. Pentru întregirea laturii

subiective a acestor componente, se va constata că acțiunea sau inacțiunea a fost săvârșită dintr-un anumit motiv sau în realizarea unui anume scop prevăzute de legiuitor. Prin urmare, încadrarea juridică a respectivelor infracțiuni este condiționată de această constatare, indiferent de modalitatea normativă prin care este săvârșită fapta. Este cazul, de exemplu, al infracțiunii de traficare a ființelor umane care, în varianta tip prevăzută de art. 165 alin. (1) C.pen., trebuie să fie săvârșită obligatoriu în realizarea unuia dintre următoarele scopuri alternative: „...scopul exploatării sexuale comerciale sau necomerciale, al exploatării prin muncă sau servicii forțate, al practicării cerșetoriei, al însușirii ajutoarelor, indemnizațiilor sau prestațiilor sociale, al folosirii ilegale în testări sau experimente medicale ori științifice, al exploatării în sclavie sau în condiții similare sclaviei, al folosirii în conflicte armate ori în activități criminale, al prelevării organelor, țesuturilor și/sau celulelor umane, precum și al folosirii femeii în calitate de mamă-surogat ori în scop de reproducere...”. Astfel, pentru încadrarea juridică a traficului de ființe umane în mod obligatoriu se va determina dacă traficanțul, săvârșind acțiunile prevăzute în textul incriminator, a urmărit realizarea măcar a unuia dintre scopurile sus-menționate.

Scopul poate constitui un semn delimitativ esențial prin intermediul căruia pot fi delimitate infracțiunile omogene după semnele laturii obiective, însă care sunt săvârșite cu scopuri calificate diferite. De exemplu, există o asemănare destul de mare dintre act terorist (art. 278 C.pen.) și diversiune (art. 343 C.pen.), întrucât ambele infracțiuni presupun săvârșirea unor activități sub aspect obiectiv de *explozii, incendieri* sau de alte acțiuni care pun în pericol viața și sănătatea oamenilor etc. Delimitarea dintre aceste două conduite criminale se va face în baza scopului urmărit de subiect. Potrivit art.278 alin. (1) C.pen., la infracțiunea de act terorist *exploziile* sau *incendierile* se săvârșesc „...în scopul de a intimida populația unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizație internațională, o persoană

juridică sau fizică să săvârșască sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni...”, pe când la infracțiunea de diversiune aceleași acțiuni se săvârșesc „...în scopul slăbirii bazei economice și a capacității de apărare a țării...”. Este însă posibil ca acțiunile de declanșare a unor explozii sau incendieri să fie încadrate în conformitate cu alte norme de incriminare, dacă se constată lipsa scopurilor sus-menționate. În speță, activitatea infracțională, după caz, în funcție de scopul urmărit de către subiect, altul decât cel stipulat la art. 278 C.pen. sau art. 343 C.pen., va putea fi încadrată în baza art. 197 C.pen. (distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor), art. 189 alin. (2) lit. e) C.pen. (șantaj însoțit de distrugerea sau deteriorarea bunurilor) etc.

În cel de la doilea caz, motivul sau scopul infracțiunii pot fi prevăzute ca semne calificative în conținutul componentei agravante ale infracțiunii, întemeind astfel sancționarea mai aspră a subiectului, dacă infracțiunea este comisă dintr-un anumit motiv sau în realizarea unui scop. În cadrul acestor componente, motivul sau scopul au valoare calificativă doar pentru încadrarea respectivei circumstanțe agravante, necondiționând existența infracțiunii în forma tipică. Astfel, săvârșită în forma tipică fapta va fi încadrată ca infracțiune indiferent de motivul sau scopul care au stat la baza săvârșirii ei. Pentru invocarea circumstanței agravante este însă obligatoriu de a se constata că activitatea infracțională a fost înfăptuită fie din motivul, fie în scopul prevăzut de lege. De pildă, pentru încadrarea juridică a infracțiunii de omor săvârșită în forma tipică descrisă la art. 145 alin. (1) C.pen. este irelevant motivul sau scopul în care s-a produs privarea de viață a persoanei. Motivul sau scopul poate funcționa ca semn calificativ agravat al omorului atunci când acesta este săvârșit *din interes material* – art. 145 alin. (2) lit. a) C.pen., *cu scopul de a ascunde o altă infracțiune sau de a înlesni săvârșirea ei* – art. 145 alin. (2) lit. k C.pen., *din motive de prejudecată* – art. 145 alin. (2) lit. l) C.pen., *omorul cu scopul de a preleva și/sau utiliza ori comercializa organele sau țesuturile victimei* – art. 145 alin. (2) lit. n) C.pen.

În cel de la treilea caz, anumite semne facultative ale laturii subiective pot fi descrise ca

semne calificative cu efect atenuant, existența lor în cadrul circumstanțelor atenuante justificând aplicarea unui regim secționator mai blând pentru fapta prejudiciabilă săvârșită. Asemenea cazuri sunt întâlnite mai rar în legislația penală. Cel mai elocvent exemplu îl constituie infracțiunea de pruncucidere (art. 147 C.pen.), la care regimul sancționator atenuat este determinat de „...stare de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naștere” (sb.ns.).

Potrivit HP CSJ al Republicii Moldova *Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM) nr. 11 din 24.12.2012*: „Semnul obligatoriu al laturii subiective a pruncuciderii este starea emoțională specială în care se află făptuitoarea, și anume – starea de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naștere. În lipsa acestei stări emoționale specifice, omorul copilului nou-născut de către mama acestuia, chiar dacă este săvârșit în timpul nașterii sau imediat după naștere, urmează a fi calificat în conformitate cu art.145 alin.(2) lit.e) CP al RM” [5]. Prin urmare, starea de tulburare fizică sau psihică cauzată de naștere are o semnificație calificativă pentru infracțiunea de pruncucidere, iar stabilirea ei prin probatoriu întemeiază încadrarea juridică a omorului copilului nou-născut săvârșit de către mamă în baza art.147 C.pen. Justificarea regimului atenuat se explică prin faptul că suportarea unei stări de tulburare fizică sau psihică de către pruncuigașă are ca efect diminuarea discernământului, adică a capacității intelective și celei volitive de a discerne, fapt ce antrenează după sine o vinovăție atenuată și, în final, o răspundere penală atenuată.

Motivul și scopul infracțiunii au o importanță deosebită și pentru individualizarea pedepsei penale, fapt pentru care se vor determina de fiecare dată de către organul de urmărire penală și instanța de judecată, chiar și atunci când nu sunt prevăzute ca semne constitutive ale laturii subiective. Cunoașterea lor servește la evaluarea gradului prejudiciabil al faptei și al pericolozității personalității infractorului, constituind criterii fundamentale de individualizare a pedepsei penale. Astfel, motivul con-

stituie un criteriu general de individualizare al pedepsei penale, prevăzut expres la art. 75 alin. (1) C.pen., cu ajutorul căruia se determină gravitatea infracțiunii săvârșite, fiind luat în considerație la stabilirea categoriei și termenului pedepsei de către instanța de judecată. Motivul exprimă atitudinea antisocială a făptuitorului, atitudine care în mod obligatoriu trebuie luată în considerare la stabilirea pedepsei penale în limitele sancțiunii prevăzute de normele din Partea specială a C. pen. În același timp, unele motive de comitere a infracțiunilor sunt prevăzute la art. 77 C.pen. ca forme agravate cu caracter general, precum ar fi, spre exemplu, „...săvârșirea infracțiunii din motive de prejudecată” – art. 77 alin. (1) lit. d) C.pen. Trebuie însă de menționat că atunci când motivul este prevăzut în Partea specială a C.pen. în calitate de semn al unei componente de infracțiune, acesta nu mai poate fi concomitent considerat drept circumstanță agravantă la individualizarea pedepsei penale.

De asemenea, în baza cunoașterii motivului și a scopului infracțiunii pot fi stabilite cauzele de comitere a infracțiunii. Potrivit art. 96 alin. (2) C.pr.pen., în cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale, concomitent cu circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal prevăzute la alin. (1) al aceluiași articol, trebuie să fie descoperite cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii. Or, de multe ori la baza constatării cauzelor diferitelor infracțiuni sau a tipurilor de criminalitate stă latura motivațională care s-a aflat la baza comiterii infracțiunii.

Reguli de stabilire a semnelor facultative ale laturii subiective la încadrarea juridică a infracțiunilor. La descrierea semnelor facultative ale laturii subiective (motiv, scop și stare emoțională) legiuitorul, de cele mai multe ori, utilizează procedeul prevederii lor **explicite** în conținutul normei penale. Acest procedeu presupune consacrarea *ad litteram* sau *expresso verbis* a semnelor consemnate în litera legii.

Din punctul de vedere al tehnicii legislative, la consacrarea mobilului legiuitorul utilizează de cele mai multe ori la propriu cuvântul „motiv” ca factor psihic interior care stă la baza formării hotărârii de a comite o faptă infracți-

onală și care este obligatoriu de a fi stabilit la încadrarea juridică a infracțiunii (de exemplu, *motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios, sexual ori în funcție de alte criterii recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional* – art. 135 alin. (2) lit f) C.pen.); *motive de prejudecată* – art. 145 alin. (2) lit. l), art. 150 alin. (2) lit., art. 151 alin. (2) lit. i), art. 152 alin. (2) lit. j), art. 155 alin. (2) C.pen. etc.; *motive sadice* – art. 145 alin. (2) lit. j), art. 151 alin. (2) lit. e), art. 152 alin. (2) lit. f) C.pen. etc. Alteori legiuitorul folosește cuvinte sinonime celui de „motiv”, care ca și cel din urmă exprimă anumite dorințe, necesități, sentimente sau tendințe care stau la baza formării deciziei infracționale [de pildă, *interesul material* – art. 145 alin. (2) lit. b), art. 151 alin. (2) lit. g), art. 164 alin. (2) lit. f), 260³ alin. (2) lit. a), art. 260³ alin. (2) lit. a) C.pen. etc.; *interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale* – art. 178 alin. (2) lit. c), 324 alin. (3) lit. c), 325 alin. (3) lit. b), *interesul material, în scopul realizării altor interese personale sau în interesul unei terțe persoane* – art. 327 alin. (2) lit. a) C.pen. etc.].

Pentru clarificarea semnificației motivului concretizat în componența infracțiunii se va recurge la diferite forme și procedee de interpretare a legii penale. În unele situații poate fi aplicată interpretarea legală, atunci când legiuitorul expres tălmăcește semnificația legală a unui anumit motiv particularizat în componența de infracțiune. Spre exemplu, noțiunea de „motiv de prejudecată” urmează a fi tălmăcită prin interpretarea legală consfințită la art. 134²¹ C.pen.: „Prin motive de prejudecată se înțelege idei preconceptuate ale făptuitorului bazate pe considerente de rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă, indiferent dacă fapta este comisă în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate, în privința bunurilor acesteia ori asociate cu aceasta sau în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea, această asociere fiind una reală sau percepută ca fiind reală”.

În alte situații se poate recurge la interpretările materializate în *Hotărârile explicative ale Curții Supreme de Justiție*. Spre exemplu, la interpretarea omorului din interes material, prevăzut ca formă agravantă la art. 145 alin. (1) lit. b) C.pen., se va lua în considerație pct. 5.2 teza 1 a HP CSJ *Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM) nr. 11 din 24.12.2012*: „Interesul material constituie motivul generat de necesitatea făptuitorului de a-și spori activul patrimonial (de a obține sau de a reține un câștig material) sau de a-și micșora pasivul patrimonial (de a se elibera de cheltuieli materiale)” [5].

La încadrarea juridică a infracțiunilor la care motivul este prevăzut ca semn obligatoriu al laturii subiective, nu este obligatoriu să se constate satisfacerea efectivă a acestuia. Pentru existența acestor infracțiuni este suficient ca activitatea infracțională să fie determinată de existența respectivului mobil. Realizarea efectivă a motivului sau a interesului urmărit de către făptuitor constituie un criteriu de care ține seama instanța de judecată în procesul de individualizare a pedepsei penale. Însă atunci când prin realizarea efectivă a interesului urmărit de către făptuitor se întrunesc semnele unei alte componente de infracțiune, activitatea criminală va fi încadrată potrivit regulilor concursului de infracțiuni. O asemenea soluție de încadrare juridică este stabilită și în HP CSJ *Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM) nr. 11 din 24.12.2012*. Astfel, potrivit pct. 5.2 teza 5 și 6: „Dacă făptuitorul a urmărit interesul material la săvârșirea omorului, însă acest interes nu s-a realizat, răspunderea se va aplica în conformitate cu art.145 alin.(2) lit.b) CP. În cazul în care făptuitorul a urmărit interesul material la săvârșirea omorului, iar acest interes s-a realizat, răspunderea se va aplica în conformitate cu art.145 alin.(2) lit.b) și, eventual, o altă normă din Codul penal (de exemplu, art.186-192, 1921, 1922, 2174, 222, 290, 360 sau altele)” [5].

O altă condiție de încadrare juridică a infracțiunilor caracterizate printr-un anumit motiv este stabilirea momentului de apariție a

acestui, care trebuie să-l preceadă sau să existe la momentul comiterii faptei. Motivul contribuie la „mobilizarea energiilor destinate trecerii la acțiune”, fapt pentru care trebuie să apară la făptuitor înainte sau chiar în timpul săvârșirii faptei. Dacă motivul apare la făptuitor ulterior momentului de săvârșire a faptei, acesta nu se va reține la încadrarea juridică a infracțiunii caracterizate de către legiuitor printr-un atac mobil. Cu titlul exemplificativ, la încadrarea juridică a „omorului din interes material” CSJ a statuat: „Dacă interesul material apare la făptuitor ulterior momentului în care își finalizează executarea faptei de omor a victimei, răspunderea se va aplica în conformitate cu art.145 (cu excepția alin.(2) lit.b) CP al RM), dacă nu există alte agravante” [5].

Infracțiunile caracterizate de către legiuitor printr-un anumit motiv pot fi săvârșite cu intenție directă sau indirectă. De pildă, în cazul omorului săvârșit din interes material printr-un atac tâlhăresc, atitudinea psihică volitivă față de deces poate fi exprimată atât prin dorința de a-l provoca, cât și prin admiterea survenirii acestuia. De la această regulă de încadrare juridică sunt exceptate infracțiunile cu o componentă formală sau formal-redusă, infracțiuni ce pot fi săvârșite doar cu intenție directă.

În cele mai frecvente cazuri la descrierea scopului, legiuitorul recurge la utilizarea cuvântului „în scopul” sau „cu scopul”, cuvânt urmat de prevederea scopului concret pe care făptuitorul îl urmărește să-l realizeze prin comiterea acțiunii sau inacțiunii incriminate. Cu titlul exemplificativ, pot fi menționate următoarele formulări de acest gen: „...în scopul modificării compoziției etnice a unei populații...” – art. 135¹ alin. (1) lit. e) C.pen.; „...în scopul transplantării...” – art. 137 alin. (2) lit. b) C.pen.; „...în scopul provocării războiului sau conflictului internațional” – art. 142 alin. (4) C.pen.; „...cu scopul de a ascunde o altă infracțiune sau de a înlesni săvârșirea ei...” – art. 145 alin. (2) lit. k) C.pen.; „...cu scopul de a preleva și/sau utiliza ori comercializa organele sau țesuturile victimei...” – art. 145 alin. (2) lit. n) C.pen.; „...în scopul determinării alegătorului să își exercite sau să nu își exercite drepturile electorale în cadrul alegerilor parlamentare, prezidențiale,

locale ori în cadrul referendumului” – art. 181¹ alin. (1) C.pen.; „...în scop de înmulțire ...” – art. 185² alin. (5) C.pen.; „...în scopul sustragerii bunurilor...” – art. 188 alin. (1) C.pen.; „...în scopul sustragerii bunurilor de patrimoniu cultural...” – art. 188 alin. (2¹) C.pen. etc.

Scopul poate fi formulat și ca semn negativ al componenței de infracțiune, precum ar fi cazul infracțiunii de răpire a mijlocului de transport, prevăzute la art. 192 C.pen. – „...fără scop de însușire”; infracțiunii de circulație ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora fără scop de înstrăinare stipulate la art. 217 C.pen. – „...fără scop de înstrăinare”. Alteori scopul de comitere a infracțiunii este descris prin dispoziții de trimitere, adică legiuitorul pentru împlinirea normei făcând referire la o altă normă incriminatoare. De exemplu, la infracțiunea de scoatere ilegală a copiilor din țară, prevăzută de art. 207 C.pen. al R. Moldova, acțiunea sau inacțiunea trebuie să fie săvârșită „...în scopuri altele decât cele indicate la art.206”. Prin urmare, pentru constatarea scopului la infracțiunea prevăzută la art. 207 C.pen. este obligatorie excluderea scopurilor prevăzute la infracțiunea de traficare a copiilor, incriminată la art. 206 C.pen.

Cerința ca acțiunea sau inacțiunea să fie comisă cu un anumit scop nu este întotdeauna formulată în cuprinsul legii prin folosirea cuvântului „scop”. În anumite cazuri legiuitorul utilizează expresii sau termeni echivalenți, precum ar fi „...pentru a...”, „...în vederea...”. În acest sens putem învedera următoarele exemple: „...pentru a îndeplini sau nu ori pentru a întârzia sau a grăbi îndeplinirea unei acțiuni în exercitarea funcției sale sau contrar acesteia” – coruperea pasivă (art. 324 C.pen.); „...pentru a asigura o comportare îndelungată din partea inamicului” – acțiuni criminale ale militarilor aflați în prizonerat (art. 388 alin. (3) C.pen.); „...în vederea obținerii, directe sau indirecte, a unui avantaj patrimonial a cărui valoare depășește 10000 de unități convenționale...” – exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese (art. 326¹ C.pen.); „...în vederea producerii unor consecințe juridice...” – infracțiunea de fals în declarații (art. 352¹ C.pen.) etc.

Scopul infracțiunii poate fi unic sau alter-

nativ. Scopul este unic atunci când legiuitorul prevede un singur scop în realizarea căruia este orientată activitatea infracțională. Scopul este alternativ atunci când legiuitorul prevede mai multe scopuri alternative în care poate fi săvârșită respectiva infracțiune. Spre exemplu, există un scop unic la infracțiunea de circulație ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora în *scop de înstrăinare*, descrisă la art. 217¹ C.pen. Vor exista 12 scopuri alternative la infracțiunea de traficare a copiilor prevăzută la art. 206 alin. (1) C.pen.: „...a) exploatarea sexuală comerciale sau necomerciale; b) exploatarea prin muncă sau servicii forțate; b¹) practicării cerșetoriei sau în alte scopuri josnice; b²) însușirii ajutoarelor, indemnizațiilor sau prestațiilor sociale; b³) folosirii ilegale în testări sau experimente medicale ori științifice; c) exploatarea în sclavie sau în condiții similare sclaviei; d) folosirii în conflicte armate; e) folosirii în activitate criminală; f) prelevării organelor, țesuturilor și/sau celulelor umane; h) vânzării sau cumpărării; i) folosirii în calitate de mamă-surogat ori în scop de reproducere; j) adopției ilegale”. Pentru încadrarea juridică a infracțiunilor cu scopuri alternative este suficientă existența măcar a unuia dintre scopurile vizate de textul de lege. Prezența mai multor scopuri poate fi luată în considerație la individualizarea pedepsei penale.

Scopul infracțiunii mai poate fi imediat sau final [6, p. 117]. Scopul imediat este scopul prevăzut în norma de incriminare pe care tinde să-l realizeze făptuitorul ca finalitate a săvârșirii acțiunii sau inacțiunii criminale. Scopul final este un scop mai îndepărtat pe care făptuitorul îl va realiza ca efect al scopului imediat. În speță, scopul imediat al unei sustrageri săvârșite prin furt îl constituie însușirea bunurilor victimei, pe când scopul final urmărit de către făptuitor îl poate constitui procurarea de pe banii sustrași a unui automobil; scopul imediat al unui act terorist îl poate constitui intimidarea populației, iar scopul final schimbarea regimului de guvernare dintr-un stat etc.

În norma de incriminare este consacrat scopul imediat al activității infracționale, scopul final fiind irelevant pentru încadrarea juridică a infracțiunii. După cum se afirmă în doctrina

de specialitate, „...scopul final este nerelevant din punct de vedere al existenței infracțiunii, în forma simplă sau într-o formă calificată, din cunoașterea lui se pot trage însă concluzii cu privire la mobilul infracțiunii” [7, p. 64]. În afară de această scopul final poate fi luat în considerație și la individualizarea pedepsei penale de către instanța de judecată. Spre exemplu, dacă se va constata că de pe banii sustrași făptuitorul realizează acte de caritate în privința unor persoane care suferă de boli incurabile, această împrejurare poate fi luată în considerație ca formă atenuată cu caracter general. Totodată, în baza scopului final pot fi constatate cauzele care au determinat și au stat la baza comiterii actului infracțional, aspect care, potrivit art. 96 alin. (2) C.pr.pen., în mod obligatoriu se va constata pe parcursul urmăririi penale.

Nu este exclus ca scopul final să influențeze încadrarea juridică a activității infracționale, atunci când făptuitorul prin realizarea scopului imediat urmărește comiterea unei alte infracțiuni. De exemplu, în cazul în care făptuitorul sustrage o armă pentru a comite pe viitor un omor, existența scopului final justifică încadrarea juridică a faptei în baza unui concurs ideal de infracțiuni: art. 290 C.pen. și art. 26, 145 C.pen (pregătire la infracțiunea de omor). Asemenea soluții de încadrare juridică sunt statuate și în practica judiciară. Astfel, potrivit pct. 5.3 teza a 4-a din HP CSJ *Cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația drogurilor, etnobotanicelor sau analoagelor acestora și a precursorilor nr. 2 din 26.12.2011*, dacă făptuitorul prin săvârșirea infracțiunii de circulație ilegală a materialelor și utilajelor destinate producerii sau prelucrării drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora „...urmărește realizarea ulterioară a producerii sau preparării substanțelor respective ori a cultivării plantelor ce le conțin, el urmează să fie tras la răspundere penală suplimentară – pentru pregătirea infracțiunii prevăzute de art.217 sau art.217³ Cod penal” [8].

La încadrarea juridică se va reține regula potrivit căreia toate infracțiunile, la care scopul este prevăzut ca semn component al laturii subiective, pot fi săvârșite doar cu intenție directă. La aceste infracțiuni scopul este indiso-

lubil legat de urmarea prejudiciabilă, respectiv pentru realizarea scopului făptuitorul dorește producerea acestei urmări. În doctrina de specialitate, infracțiunile la care scopul figurează ca semn obligatoriu al laturii subiective sunt denumite ca infracțiuni săvârșite cu intenție clarificată. Pentru încadrarea juridică a acestor infracțiuni nu are relevanță dacă făptuitorul și-a realizat scopul propus prin comiterea acțiunii sau inacțiunii incriminate. De exemplu, pentru existența traficului de ființe umane este suficient ca persoană să fie recrutată, transportată etc. în scop de exploatare, pentru existența faptei neavând relevanță dacă făptuitorul și-a realizat acest scop.

Deși mai rar pot fi identificate infracțiuni la care scopul nu este prevăzut expres, însă poate fi dedus din conținutul normei. În asemenea cazuri la descrierea scopului legiuitorul utilizează procedeul prevederii implicite a scopului în conținutul normei. Este cazul infracțiunilor de sustragere, prevăzute de art. 186-192 C.pen., precum și alte infracțiuni care implică activitatea de sustragere a unor obiecte cu regim special (art. 217⁵ C.pen. – sustragerea sau extorcarea drogurilor, art. 290 C.pen. – purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea ilegală a armelor și munițiilor, sustragerea lor). La aceste infracțiuni legiuitorul nu consacră expres scopul de săvârșire a sustragerilor, însă acesta poate fi dedus din înțelesul semantic la cuvântului de „sustragere”. De regulă, în vorbirea curentă prin sustragere se are în vedere „însușirea unui lucru care aparține altei persoane”. În mod implicit putem deduce că pentru sustragere, oricare ar fi forma acesteia, este inherent scopul de săvârșire a faptei în vederea însușirii pe nedrept a bunurilor altei persoane. Inexistența unui asemenea scop face imposibilă încadrarea juridică a infracțiunii în baza unei norme referitoare la sustragere. Acest lucru derivă și din noțiunea de sustragere, prevăzută în pct. 2 teza 1 din HP CSJ a R. Moldova, HP CSJ a R. Moldova *Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor nr. 23 din 28.06.2004*: „În sensul legii penale se consideră sustragere luarea ilegală și gratuită a bunurilor din posesia altuia, care a cauzat un prejudiciu

patrimonial efectiv acestuia, săvârșită în scop acaparator”[9].

Referitor la stările emoționale se va reține că legiuitorul, în toate cazurile, utilizează prevederea explicită a stărilor în textele incriminatorii. În legea penală sunt prevăzute puține infracțiuni la care starea emoțională este prevăzută ca semn al laturii subiective. De regulă, aceste stări sunt descrise în cadrul infracțiunilor cu componente atenuante: omorul săvârșit în stare de afect (art. 146 C.pen.), pruncuciderea (art. 147 C.pen.), vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect (art. 157 C.pen.). Potrivit pct. 5 teza a 5-a din HP CSJ *Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM)*, nr. 11 din 24.12.2012: „În contextul infracțiunii prevăzute la art.146 CP al RM, prin stare de afect se înțelege starea psihică ce se caracterizează printr-o emoție intensă, de scurtă durată (de la câteva secunde până la câteva minute), legată de activitatea instinctivă și de reflexele necondiționate. Este o stare care nu depășește limitele normalității, fiind însoțită de modificări spontane (dar nu și psihotice) ale activității psihice, în mod special observându-se îngustarea conștiinței” [5]. La constatarea practică a stărilor emoționale care condiționează infracțiunile menționate *supra*, organul de urmărire penală va dispune expertiza psihologică sau psihiatrică. Rezultatul expertizei însă nu poate constitui o probă unilaterală la evaluarea stării emoționale, acesta urmând a fi colaborat cu alte probe existente la dosar, precum ar fi declarațiile martorilor referitoare la comportamentul postinfracțional al făptuitorului, reacția făptuitorului față de fapta săvârșită sub imperativul stării emoționale, semne externe ale făptuitorului manifestate după comiterea faptei etc.

Concluzii. Determinarea practică a semnelor facultative ale laturii subiective a infracțiunii (motiv, scop și stare emoțională) este indispensabil legată de cunoașterea procedeele de tehnică legislativă, utilizate de către legiuitor la descrierea acestora în normele de incriminare. De cele mai multe ori aceste procedee constau în consacrarea *ad litteram* sau *expressis verbis*

a semnelor consemnate în litera legii, mai rar utilizându-se procedeul prevederii implicite. Pentru standardizarea calității legii penale la principiul legalității incriminării și la principiul securității juridice, considerăm că legiuitorul ar

trebui să abandoneze procedeul prevederii implicite a semnelor componenței de infracțiuni în favoarea prevederii explicite, fapt ce va îmbunătăți esențial gradul de calitate al legii penale.

Referințe bibliografice:

1. Mircea I., Vinovăția în dreptul penal român, Ed. Lumina Tip, București, 1998.
2. Курс уголовного право, Общая часть, том-1, под. ред. Кузнецовой Н.Ф., Тяжковой И.М., Москва, Зерцало, 1999.
3. Уголовное право, Общая часть, Учебник, под ред. Ветрова Н.И., Ляпунова Ю. И., Из. Новый Юрист, Москва, 1997.
4. Giurgiu N., Legea penală și infracțiunea. Doctrină. Legislație. Practică judiciară. Ed. GAMA, Iași, 1993.
5. Hotărârea Plenului CSJ al Republicii Moldova Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM), nr. 11 din 24.12.2012. Buletinul CSJ al Republicii Moldova, 2013, nr.6, p.4.
6. Dobrinou V., Nistoreanu Gh. ș.a., Drept penal, Partea generală, Ed. Didactică și pedagogică, București, 1994, p. 117.
7. Biro L., Drept penal, Partea generală, Cluj, 1971, p. 64.
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova Cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația drogurilor, etnobotanicelor sau analoagelor acestora și a precursorilor nr. 2 din 26.12.2011. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=251
9. Hotărârea Plenului CSJ a Republicii Moldova Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr. 23 din 28.06.2004. Buletinul CSJ a Republicii Moldova nr.8.

DESPRE AUTORI

Radion COJOCARU,

*dr., prof. univ.,
director al Școlii doctorale
„Științe penale și drept public”,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
e-mail: radioncojocaruu@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3809-7392>*

Mihail DAVID,

*dr.,
Asociația Internațională a Polițiștilor (IPA)
Constanța, România,
e-mail: david.mihail50@gmail.com*